Kohtulahendite kogumik

KOHTUJURISTI ETTEPANEK
LAILA MEDINA
esitatud 20. juunil 2024[1]

Kohtuasi C-197/23

S. S.A.
versus
C. sp. z o.o.,
menetlusse astuja:
Prokurator Prokuratury Regionalnej w Warszawie

(eelotsusetaotlus, mille on esitanud Sąd Apelacyjny w Warszawie (Varssavi apellatsioonikohus, Poola))

Eelotsusetaotlus – Õigusriigi põhimõte – ELL artikli 19 lõige 1 – Õiguskaitsevahendid – Tulemuslik õiguskaitse – Seaduse alusel moodustatud sõltumatu ja erapooletu kohus – Kohtute „sisemise“ sõltumatuse põhimõte – Kohtunikele kohtuasjade juhuslikku määramist reguleerivad riigisisesed õigusnormid – Kohtukoosseisu muutmine – Riigisiseste õigusnormide jäme rikkumine – Teise astme kohtu poolt esimeses kohtuastmes toimunud menetluse tühiseks tunnistamist keelavad õigusnormid

1. Sąd Apelacyjny w Warszawie (Varssavi apellatsioonikohus, Poola) on oma eelotsusetaotluses[2] palunud tõlgendada ELL artiklit 2, artikli 6 lõikeid 1 ja 3 ning artikli 19 lõike 1 teist lõiku koostoimes Euroopa Liidu põhiõiguste harta (edaspidi „harta“) artikliga 47. Põhikohtuasjas esitas S. S.A. (edaspidi „ettevõte S“) seoses kaubanduse raamlepinguga hagi C. sp. z o.o. (edaspidi „ettevõte C“) vastu.

2. Käesolevas kohtuasjas on sisuliselt tõstatatud kaks küsimust. Esiteks palutakse Euroopa Kohtul võtta seisukoht küsimuses, kas konkreetse kohtuasja õigusvastane (ümber)määramine ettekandja-kohtunikule riigisiseses menetluses kuulub ELL artikli 19 lõike 1 teise lõigu kohaldamisalasse. Teisisõnu, kas see õigusvastane (ümber)määramine võib kahjustada kohtute tajumist sõltumatute ja erapooletutena, eriti juhul, kui i) see õigusvastane (ümber)määramine kujutab endast kohaldatavate riigisiseste õigusnormide „jämedat rikkumist“ ja ii) seda ei ole võimalik teise astme kohtus vaidlustada, kuna riigisiseste õigusnormidega on sellise õiguskaitsevahendi kasutamine sõnaselgelt keelatud? Teine – eelmisega seotud – küsimus on see, kas niisuguse õigusnormide rikkumisega, eriti kohtuliku kontrolli või õiguskaitsevahendi puudumisel, rikutakse nõuet tagada tulemuslik õiguskaitse sõltumatus ja erapooletus seaduse

[1] Algkeel: inglise.

[2] Eelotsusetaotlus pärineb 28. aprillist 2022, kuid esitati Euroopa Kohtu kantseleisse 24. märtsil 2023.

alusel moodustatud kohtus, st kas igasugune rikkumine kohtuasja (ümber)määramisel ettekandja-kohtunikule võib õigussubjektides tekitada kahtlusi selle kohtuniku sõltumatuse ja erapooletuse suhtes, kellele kohtuasi (ümber) määrati.

I. Õigusraamistik

A. Tsiviilkohtumenetluse seadustik

3. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku [3] artikli 47 lõikes 1 on sätestatud, et „kui muudest õigusnormidest ei tulene teisiti, lahendab esimeses kohtuastmes kohtuasju ühest kohtunikust koosnev kohtukoosseis“.

4. Kõnealuse seadustiku artikli 379 punkti 4 kohaselt on „menetlus tühine, kui asja lahendanud kohtukoosseis oli vastuolus õigusnormidega või kui kohtuasja arutamisel osales kohtunik, kes seaduse alusel ei oleks pidanud selles osalema“.

5. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku artikli 386 lõikes 2 on sätestatud, et „kui menetlus tunnistatakse tühiseks, tühistab teise astme kohus vaidlustatud kohtuotsuse, tühistab menetluse osas, milles see on tühine, ja saadab asja tagasi esimese astme kohtusse“.

B. Üldkohtute korralduse seadus

6. Üldkohtute korralduse seaduse [4] artiklis 45 on sätestatud:

„1. Kohtunikku või kohtunikuabi võib tema ülesannete täitmisel asendada sama kohtu kohtunik või kohtunikuabi või artikli 77 lõike 1 või lõike 8 kohaselt määratud kohtunik.

2. Lõikes 1 nimetatud asendamine võib toimuda kolleegiumi esimehe või kohtu esimehe korralduse alusel, mis antakse välja kohtuniku või kohtunikuabi taotlusel või esimehe algatusel, eesmärgiga tagada menetluse nõuetekohane läbiviimine.

[…]“.

7. Üldkohtute korralduse seaduse artikli 47a lõike 1 kohaselt „määratakse kohtuasjad kohtunikele ja kohtunikuabidele juhuvaliku alusel vastavalt konkreetsetele kohtuasjade kategooriatele, välja arvatud juhul, kui kohtuasi määratakse valvekohtunikule“.

[3] 17. novembri 1964. aasta seadus, millega kehtestatakse tsiviilkohtumenetluse seadustik (Ustawa z 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego; muudetud kujul; *Dz. U.* 2021, jrk nr 1805; konsolideeritud versioon) (edaspidi „tsiviilkohtumenetluse seadustik“).

[4] 27. juuli 2001. aasta seadus üldkohtute korralduse kohta (Ustawa z 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych; konsolideeritud versioon; *Dz. U.* 2020, jrk nr 2072) (edaspidi „üldkohtute korralduse seadus“), mida on muudetud 20. detsembri 2019. aasta seadusega, millega muudetakse üldkohtute korralduse seadust, Poola kõrgeima kohtu seadust ja teatavaid teisi seadusi (Ustawa o zmianie ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych, ustawy o Sądzie Najwyższym oraz niektórych innych ustaw z 20 grudnia 2019 r.; *Dz. U.* 2020, jrk nr 190) (edaspidi „20. detsembri 2019. aasta seadus“).

8. Sama seaduse artiklis 47b on sätestatud:

„1. Kohtukoosseisu võib muuta ainult juhul, kui asja ei ole võimalik senises kohtukoosseisus menetleda ja lahendada või kui asja menetlemine ja lahendamine senise kohtukoosseisu poolt on pikaajaliselt takistatud. Kohaldatakse artikli 47a sätteid *mutatis mutandis*.

2. Kui kohtuasjas on vaja teha menetlustoiminguid, eelkõige juhul, kui need on ette nähtud eraldi õigusnormidega või põhjendatud menetluse nõuetekohase kulgemise seisukohast, ning kui kohtukoosseis, kellele kohtuasi on määratud, ei saa neid teha, teeb need menetlustoimingud asenduste plaani kohaselt määratud koosseis ja juhul, kui asenduste plaan neid toiminguid ei hõlma, siis artikli 47a kohaselt määratud koosseis.

3. Lõigetes 1 ja 2 nimetatud otsused teeb kohtu esimees või tema poolt volitatud kohtunik.

[…]“.

9. 20. detsembri 2019. aasta seadusega lisati üldkohtute korralduse seaduse artiklisse 55 lõige 4, mis on sõnastatud järgmiselt:

„Kohtunik võib õigust mõista oma teenistuskohas, muudes kohtutes aga seaduses määratletud juhtudel (kohtuniku pädevus). Kohtuasjade jaotamist ning kohtukoosseisu määramist ja muutmist käsitlevad õigusnormid ei piira kohtuniku pädevust ning nende alusel ei saa asuda seisukohale, et kohtukoosseis on õigusnormidega vastuolus, et kohus on valesti moodustatud või et kohtuotsuse tegemisel on osalenud volitamata või kohtumõistmiseks võimetu isik.“

10. Vastavalt 20. detsembri 2019. aasta seaduse artiklile 8 kohaldatakse üldkohtute korralduse seaduse artikli 55 lõiget 4 ka enne 20. detsembri 2019. aasta seaduse jõustumise kuupäeva alustatud või lõpetatud kohtuasjade suhtes.

C. 2015. aasta töökorraldusmäärus

11. 2015. aasta töökorraldusmääruse [5] artikli 43 lõikes 1 on sätestatud, et „kohtuasjad määratakse ettekandja-kohtunikele (kohtunikele ja kohtunikuabidele) kooskõlas kehtestatud tööjaotusega juhuvaliku alusel, vastavalt IT-vahendi („SLPS-süsteemi“ [6]) poolt iga registri, nimekirja või muu registreerimisvahendi kohta genereeritud juhuslikule numbrile, välja arvatud juhul, kui kõnealuse määruse sätetega on nähtud ette teistsugune määramiskord […]“.

12. Kõnealuse määruse artiklis 52b on sätestatud:

„1. Asenduste tabelis märgitakse asendajad (kohtunikud, kohtunikuabid ja kohtukaasistujad) igaks tööpäevaks.

2. Valvete tabelis märgitakse valves olevad kohtunikud ja kohtunikuabid igaks päevaks.

[5] Justiitsministri 23. detsembri 2015. aasta määrus, millega kehtestatakse üldkohtute töökorraldus (Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 23 grudnia 2015 r. Regulamin urzędowania sądów powszechnych; *Dz. U.* 2015, jrk nr 2316) (edaspidi „2015. aasta töökorraldusmäärus“).

[6] *System Losowego Przydziału Spraw* (kohtuasjade juhusliku jaotamise süsteem).

3. Asenduste ja valvete tabelites määratakse kindlaks asendavate ja valves olevate kohtunike ja kohtunikuabide arv perioodide ja kolleegiumide või asendavatele ja valves olevatele kohtunikele ja kohtunikuabidele määratavate kohtuasjade liikide kaupa, samuti asendamiste järjekord ning kohtuasjade määramine valves olevatele kohtunikele ja kohtunikuabidele juhul, kui asendavaid ja valves olevaid kohtunikke ja kohtunikuabisid on rohkem kui üks.

[…]“.

13. 2015. aasta töökorraldusmääruse artiklis 52c on sätestatud:

„1. Kui ettekandja-kohtunik ei viibi kohtuistungil, annab kolleegiumi esimees korralduse jätta kohtuistung ära, tingimusel et menetlusosalisi on võimalik sellest teavitada, välja arvatud juhul, kui kohtuistungi toimumine on selgelt nõutav menetluse tõhusaks läbiviimiseks.

2. Kohtuasja, mille puhul kohtuistungit ei ole ära jäetud, menetleb asenduste plaanis asjaomaseks päevaks ette nähtud asenduskohtunik. Kui asendajal ei ole olnud võimalik kohtuasja menetlemiseks piisavalt ette valmistuda või kui kohtuasja menetlemine asendaja poolt eeldab olulise osa menetluse uuendamist, annab kolleegiumi esimees korralduse jätta kohtuistung ära. […]

[…]

4. Asenduskohtunikul on õigus määrata lõike 2 alusel menetletav kohtuasi endale. Sel juhul määrab IT-vahend talle samas kategoorias ühe kohtuasja vähem.

[…]“.

II. Põhikohtuasja asjaolude ja menetluse lühikirjeldus ning eelotsuse küsimused

14. 27. aprillil 2018 esitas ettevõte S kaubandusasjas hagi Sąd Okręgowy w Warszawiele (Varssavi regionaalne kohus, Poola). Ettevõte S omandas nõude ettevõtte C vastu, kes tegutseb jaekaubanduse valdkonnas. Ettevõte S nõuab ettevõttelt C 4 572 648 Poola zlotti (PLN) (ligikaudu 1 045 000 eurot), mis vastab viimasele nõude loovutajaga sõlmitud raamlepingu alusel teataval majandusaastal saavutatud käibelt makstud rahalistele preemiatele (koos viivisega). Ettevõtte S hinnangul oli nende preemiate saamine vastuolus riigisisese konkurentsiõigusega.

15. Kohtuasi suunati selle kohtu 16. kaubanduskolleegiumisse ja kohtuasjade juhusliku jaotamise tarkvarasüsteemis määrati see kohtunik E. T-le, kes on selle kolleegiumi aseesimees ja pidi kohtuasja lahendama ainukohtunikuna.

16. Kuna aga kohtuistungi päeval 25. märtsil 2019 ei olnud kohtunik E. T. tööl, sest ta viibis enda soovil puhkusel, määras 16. kaubanduskolleegiumi esimees kohtuistungi pidajaks sellel päeval valves olnud kohtuniku J. K. ja seega määrati kohtuasi sellele kohtunikule.

17. Sąd Okręgowy w Warszawie (Varssavi regionaalne kohus) 16. septembri 2019. aasta otsusega, mille tegi ainukohtunik J. K., jäeti ettevõtte S nõue rahuldamata.

18. Ettevõte S esitas 27. oktoobril 2019 apellatsioonkaebuse Sąd Apelacyjny w Warszawiele (Varssavi apellatsioonikohus), mis on eelotsusetaotluse esitanud kohus.

19. Oma apellatsioonkaebuses väidab ettevõte S, et esimese astme kohtus toimunud menetlus on tsiviilkohtumenetluse seadustiku artikli 379 punkti 4 kohaselt tühine, sest selles kohtus asja lahendanud kohtukoosseis oli vastuolus õigusnormidega, rikkudes kohtukoosseisude muutumatuse põhimõtet, kuna SLPS-süsteemis juhuslikult välja valitud ettekandja-kohtuniku E. T. asemel lahendas kohtuasja kohtunik J. K.

20. Olles teinud esimese astme kohtu suhtes märkimisväärsel hulgal uurimis- ja kontrollitoiminguid,[7] et hinnata selles kohtus toimunud menetluse õiguspärasust, leiab eelotsusetaotluse esitanud kohus, et kohtukoosseisu muutmisel esimeses kohtuastmes, mille tulemusena algse ettekandja-kohtuniku E. T. asemel menetles kohtuasja kohtunik J. K., „rikuti jämedalt“ kohtuasjade jaotamist ning kohtukoosseisu määramist ja muutmist käsitlevaid riigisiseseid õigusnorme ehk üldkohtute korralduse seaduse artikli 47b lõiget 1 tõlgendatuna koostoimes 2015. aasta töökorralduse artikli 52c lõikega 4. Samuti toob eelotsusetaotluse esitanud kohus esile, et esimese astme kohtus ei täidetud kõiki sellise asendamisega seotud vajalikke formaalsusi, ja kahtlustab, et esimese astme kohus on muutnud teatavaid dokumente, püüdes neid puudusi tagantjärele kõrvaldada.

21. Eelotsusetaotluse esitanud kohus märgib, et talle ei ole teada selle asendamise põhjus ning et ta peab seda asendamist õigusvastaseks ja tahtlikuks, märkides ühtlasi, et sellise menetluse kasutamine võib kaasa tuua suhteliselt suure hulga kohtuasjade üleandmise ühelt kohtunikult teisele.

22. Lisaks märgib eelotsusetaotluse esitanud kohus, et teoreetiliselt ei saa välistada ühest kohtunikust koosneva kohtukoosseisu teadlikku muutmist tundlikes kohtuasjades. Nii võib see olla juhul, kui SLPS-süsteemi poolt algul juhuslikult välja valitud kohtunik määrab kohtuistungi kuupäevaks, mil ta on enda soovil puhkusel, ja selle kohtuniku puudumist kasutatakse tema asendamiseks kohtunikuga, kes sel kuupäeval valves ja kelle nimi võib olla ette teada.

23. Lõpuks viitab eelotsusetaotluse esitanud kohus Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus) otsustele, mille kohaselt juhul, kui kohtukoosseis on vastuolus kohtuasjade määramist ning kohtukoosseisu nimetamist ja muutmist käsitlevate riigisiseste õigusnormidega, võib see olla aluseks menetluse tühiseks tunnistamisele kooskõlas tsiviilkohtumenetluse seadustiku artikli 379 punktiga 4.

24. Ta märgib aga, et pärast artikli 55 lõike 4 lisamist üldkohtute korralduse seadusele on keelatud sellekohane kontroll apellatsioonimenetluse raames.

25. Nendel asjaoludel otsustas eelotsusetaotluse esitanud kohus menetluse peatada ja esitada Euroopa Kohtule järgmised eelotsuse küsimused:

„1. Kas ELL artiklit 2, artikli 6 lõikeid 1 ja 3 ning artikli 19 lõike 1 teist lõiku koostoimes [harta] artikliga 47 tuleb tõlgendada nii, et liikmesriigi kohus, mille ainuisikulisse koosseisu kuulub selle kohtu kohtunik, kelle kohtuasja lahendama määramisel on [„jämedalt rikutud“] kohtuasjade jaotamist ning kohtukoosseisu määramist ja muutmist käsitlevaid liikmesriigi õigusnorme, ei ole sõltumatu, erapooletu ja seaduse alusel moodustatud kohus, mis tagab isikutele tulemusliku õiguskaitse?

[7] Uurimis- ja kontrollitoimingutele on eelotsusetaotluses pühendatud lausa 36 punkti (vt eelotsusetaotluse punktid 21–56).

2. Kas ELL artiklit 2, artikli 6 lõikeid 1 ja 3 ning artikli 19 lõike 1 teist lõiku koostoimes [harta] artikliga 47 tuleb tõlgendada nii, et nendega on vastuolus selliste liikmesriigi õigusnormide kohaldamine nagu [üldkohtute korralduse seaduse] artikli 55 lõige 4 koostoimes [20. detsembri 2019. aasta seaduse] artikliga 8 ulatuses, milles need keelavad teise astme kohtul tunnistada […] tühiseks liikmesriigi esimese astme kohtu läbi viidud menetluse, kuna kõnealuse kohtu koosseis oli vastuolus õigusnormidega, ei olnud nõuetekohaselt moodustatud või otsuse tegemisel osales isik, kellel puudus õigus või võime osaleda õigusemõistmisel, mis kujutab endast õiguslikku sanktsiooni, mis tagab tulemusliku õiguskaitse juhul, kui kohtuniku kohtuasja lahendama määramisel on [„jämedalt rikutud“] kohtuasjade jaotamist ning kohtukoosseisu määramist ja muutmist käsitlevaid liikmesriigi õigusnorme?“

III. Menetlus Euroopa Kohtus

26. Oma kirjalikud seisukohad esitasid ettevõte C (põhikohtuasja kostja), Prokurator Prokuratury Regionalnej w Warszawie (Varssavi ringkonnaprokuratuuri prokurör, Poola; edaspidi „ringkonnaprokurör“), Poola valitsus ja Euroopa Komisjon. 7. märtsil 2024 toimus kohtuistung, millel olid esindatud kõik eespool nimetatud pooled peale ringkonnaprokuröri.

IV. Hinnang

A. Euroopa Kohtu pädevus ja eelotsuse küsimuste vastuvõetavus

27. Ettevõte C ja ringkonnaprokurör esitavad selle kohta mitmesuguseid väiteid.[8]

28. Esiteks väidavad ettevõte C ja ringkonnaprokurör sisuliselt, et eelotsusetaotlus on vastuvõetamatu, kuna sellega soovitakse liikmesriigi õiguse tõlgendust ja seos liidu õigusega ei ole piisavalt selge.

29. Piisab siiski, kui meenutada Euroopa Kohtu praktikat, mille kohaselt „kuulub ELL artikli 19 lõike 1 teine lõik kohaldamisele kõigi riigisiseste organite suhtes, kes kohtuna võivad lahendada küsimusi, mis on seotud liidu õiguse kohaldamise või tõlgendamisega ja mis seega kuuluvad liidu õigusega hõlmatud valdkondadesse“.[9] Vaidlust ei ole selles, et käesoleval juhul on see nii. Nii esimese astme kohtul (kelle koosseisu õiguspärasus on kahtluse alla seatud) kui ka teise astme kohtul (mis on eelotsusetaotluse esitanud kohus, kelle pädevus seda õigusvastasust kontrollida on riigisisese õigusega keelatud või tühistatud) võib olla vaja lahendada küsimusi, mis on seotud liidu õiguse kohaldamise või tõlgendamisega. Seega peavad nad vastama tulemusliku õiguskaitse nõuetele.

30. Teiseks väidab ringkonnaprokurör, et eelotsusetaotlus puudutab liikmesriigi kohtusüsteemi korraldust reguleerivaid õigusnorme, mis – nagu kõik riigiasutuste korraldust ja toimimist puudutavad küsimused – kuuluvad selle riigi ainupädevusse.

[8] Kohtuistungil võttis Poola valitsus tagasi oma kirjalikud seisukohad, sealhulgas vastuvõetamatuse vastuväite, ning esitas täiesti uued seisukohad. Sisuliselt väitis ta, et i) eelnevalt seaduse alusel moodustatud sõltumatu ja erapooletu kohtu nõue välistab selle, et kohtuasja käsitleb uus kohtunik, kelle määramisel ettekandja-kohtunikuks on „jämedalt rikutud“ kohtuasjade jaotamist käsitlevaid riigisisesed õigusnorme, ja ii) liidu õigus paneb teise astme kohtule kohustuse jätta kohaldamata riigisisesed õigusnormid, mis takistavad tal hinnata, kas see nõue oli esimeses kohtuastmes täidetud.

[9] 26. märtsi 2020. aasta kohtuotsus Miasto Łowicz ja Prokurator Generalny (C-558/18 ja C-563/18, EU:C:2020:234, edaspidi „kohtuotsus Miasto Łowicz“, punktid 33 ja 34 ning seal viidatud kohtupraktika).

31. Selle väite võib väljakujunenud kohtupraktika alusel tagasi lükata. Nimelt, „kuigi kohtukorraldus liikmesriikides kuulub küll viimati nimetatute pädevusse, on liikmesriigid siiski kohustatud selle pädevuse teostamisel täitma kohustusi, mis tulenevad neile liidu õigusest“[10] ja eelkõige ELL artikli 19 lõike 1 teisest lõigust[11].

32. Kolmandaks väidab ringkonnaprokurör, et harta artikli 51 kohaselt ei ole harta artikkel 47, mida eelotsuse küsimused puudutavad, kohaldatav, kuna põhikohtuasjal puudub seos liidu õigusega. Poola Vabariigi puhul kinnitab seda kohaldamatust veelgi protokoll (nr 30) harta kohaldamise kohta Poola ja Ühendkuningriigi suhtes.

33. Euroopa Kohus on selgitanud ELL artikli 19 lõike 1 teise lõigu ja harta artikli 47 kohaldamisalade erinevust järgmiselt: „kui harta artikkel 47 aitab seega tagada, et austatakse iga õigussubjekti õigust tõhusale õiguskaitsevahendile, mis konkreetsel juhul tugineb õigussubjektile liidu õigusest tulenevale õigusele, siis ELL artikli 19 lõike 1 teise lõigu eesmärk on aga tagada, et *iga liikmesriigi kehtestatud õiguskaitsevahendite süsteem* tagaks tõhusa kohtuliku kaitse liidu õigusega hõlmatud valdkondades“.[12]

34. Olen arvamusel, et põhikohtuasi ise ei näi tõesti olevat seotud liidu õigusnormiga. Põhikohtuasja kostja (ettevõte C) vastu esitatud hagi põhjendamiseks tugines hageja (ettevõte S) üksnes riigisisesele õigusnormile ning eelotsusetaotluse esitanud kohus ei ole omakorda esitanud mingit teavet, mis võimaldaks asuda seisukohale, et sellel õigusnormil on liidu õigusega mis tahes seos. Seega näib, et harta artikli 51 lõikest 1 tulenevalt ei ole harta artikkel 47 iseenesest põhikohtuasjas kohaldatav.

35. Euroopa Kohtu praktikast[13] nähtub aga, et kuigi harta artikkel 47 ei ole iseenesest põhikohtuasjas kohaldatav, on nimetatud artikkel sellises olukorras, nagu on kõne all käesolevas asjas, siiski asjakohane ELL artikli 19 lõike 1 tõlgendamisel. Sellega seoses on Euroopa Kohus sedastanud, et „kuna ELL artikli 19 lõike 1 teise lõiguga kohustatakse kõiki liikmesriike kehtestama liidu õigusega hõlmatud valdkondades tõhusa kohtuliku kaitse tagamiseks vajalikud õiguskaitsevahendid eelkõige *harta artikli 47* tähenduses, siis *tuleb* viimati nimetatud sätet *ELL artikli 19 lõike 1 teise lõigu tõlgendamisel siiski nõuetekohaselt arvesse võtta*“ (kohtujuristi kursiiv).

36. Neljandaks väidab ringkonnaprokurör sisuliselt, et esimene eelotsuse küsimus ei ole „tegelik“, kuna vastus sellele küsimusele ei ole vajalik selleks, et eelotsusetaotluse esitanud kohus saaks põhikohtuasjas otsuse teha.

37. Minu arvates piisab sellest, kui märkida, et i) eelotsusetaotluse esitanud kohtu arvates võib kõne all olevate rikkumistega kaasneda oht, et kahtluse alla seatakse esimese astme kohtu sõltumatuse eeldus, ja ii) liikmesriigi õigusnorm[14] takistab eelotsusetaotluse esitanud kohtul määrata kindlaks nende rikkumiste tagajärjed. Seega soovib eelotsusetaotluse esitanud kohus teada, kas see õigusnorm tuleb ELL artikli 19 lõike 1 teise lõigu alusel kohaldamata jätta.

[10] 18. aprilli 2024. aasta kohtuotsus OT jt (kohtu likvideerimine) (C-634/22, EU:C:2024:340, punkt 24 ja seal viidatud kohtupraktika).

[11] Kohtuotsus Miasto Łowicz, punkt 36 ja seal viidatud kohtupraktika.

[12] 20. aprilli 2021. aasta kohtuotsus Repubblika (C-896/19, EU:C:2021:311, punkt 52). Vt ka kohtujurist Rantose ettepanek kohtuasjas Krajowa Rada Sądownictwa (kohtuniku ametisse jätmine) (C-718/21, EU:C:2023:150, punkt 20 ja 26.–28. joonealune märkus).

[13] 22. veebruari 2022. aasta kohtuotsus RS (konstitutsioonikohtu otsuste toime) (C-430/21, EU:C:2022:99; edaspidi „kohtuotsus RS“, punktid 36 ja 37).

[14] Üldkohtute korralduse seaduse artikli 55 lõige 4.

38. Väljakujunenud kohtupraktika kohaselt eeldatakse, et „liidu õiguse tõlgendamist puudutavad küsimused, mis liikmesriigi kohus on esitanud õiguslikus ja faktilises raamistikus, mille ta on määratlenud omal vastutusel ja mille paikapidavuse kontrollimine ei ole Euroopa Kohtu ülesanne, on asjakohased“. [15]

39. Eelnevate kaalutluste põhjal olen veendunud, et Euroopa Kohus võib käesolevas kohtuasjas esitatud küsimusi pidada „vajalikuks“ selleks, eelotsusetaotluse esitanud kohus saaks tema menetluses olevas kohtuasjas „teha otsuse“. [16]

40. Viiendaks väidab ringkonnaprokurör sisuliselt, et vastupidi Euroopa Kohtu kodukorra artikli 94 punktile a ei ole eelotsusetaotluse esitanud kohus selgitanud eelotsuse küsimustes viidatud erinevate liidu õigusnormide valiku põhjuseid.

41. ELL artikli 2 ning artikli 6 lõigete 1 ja 3 puhul tuleb märkida, et eelotsusetaotluse esitanud kohus ei ole põhjendanud, miks ta palub Euroopa Kohtul neid konkreetseid sätteid tõlgendada. Minu arvates nähtub eelotsuse taotlemist käsitleva otsuse põhjendustest siiski, et eelotsuse küsimused puudutavad sisuliselt seda, kuidas tõlgendada nõuet tagada tulemuslik õiguskaitse sõltumatus ja erapooletus seaduse alusel moodustatud kohtus kooskõlas ELL artikli 19 lõike 1 teise lõiguga. Mis puudutab ELL artiklit 2, siis ELL artikkel 19 täpsustab selles sättes tunnustatud õigusriigi väärtust. [17] Neil asjaoludel tuleb eelotsuse küsimustele vastamiseks hindamise läbiviimisel lähtuda ELL artikli 19 lõike 1 teisest lõigust, nagu seda on tõlgendatud kooskõlas ELL artikliga 2 ja võttes asjakohaselt arvesse harta artiklit 47. [18]

B. Sisu

1. Sissejuhatavad märkused

42. Enne eelotsuse küsimuste käsitlemist tuleb kõigepealt vastata mitmele ettevõtte C ja ringkonnaprokuröri esitatud vastuväitele.

43. Esiteks vaidlustavad ettevõte C ja ringkonnaprokurör riigisiseste õigusnormide esitamise viisi eelotsusetaotluses, leides, et see on erapoolik ja kallutatud. Ringkonnaprokurör väidab ka, et riigisisene õigus ei sisalda kohtuasjade määramist ja kohtukoosseisu muutmist käsitlevate õigusnormide „jämeda rikkumise“ mõistet, mida kasutab eelotsusetaotluse esitanud kohus ja mis vastandub „pelgale kõrvalekaldumisele“ (mis juhtub kogemata või tahtmatult või vea tõttu).

44. Minu arvates piisab, kui meenutada väljakujunenud kohtupraktikat, mille kohaselt „üksnes eelotsusetaotluse esitanud kohus on pädev tuvastama ja hindama faktilisi asjaolusid tema menetletavas kohtuasjas ning tõlgendama ja kohaldama riigisisest õigust“ [19].

[15] Vt kohtuotsus Miasto Łowicz, punkt 43 ja seal viidatud kohtupraktika.

[16] *Ibid*., punkt 45 ja seal viidatud kohtupraktika.

[17] Vt kohtuotsus RS, punkt 39 ja seal viidatud kohtupraktika.

[18] Vt 29. märtsi 2022. aasta kohtuotsus Getin Noble Bank (C-132/20, EU:C:2022:235, punktid 77–79).

[19] 8. juuni 2016. aasta kohtuotsus Hünnebeck (C-479/14, EU:C:2016:412, punkt 36). Vt ka 6. detsembri 2018. aasta kohtuotsus Preindl (C-675/17, EU:C:2018:990, punkt 24 ja seal viidatud kohtupraktika).

45. Seega peaks Euroopa Kohus tuginema eelotsusetaotluse esitanud kohtu hinnangule, mille kohaselt võinuks esimeses kohtuastmes kohtuasja ümbermääramine teisele ettekandja-kohtunikule põhimõtteliselt kaasa tuua esimese astme kohtu otsuse tühistamise selles menetluses toimunud „jämeda rikkumise“ ja/või õigusvastasuse tõttu, kuid üldkohtute korralduse seaduse artikli 55 lõige 4 takistab seda võimalikku tühistamist.

46. Teiseks väidavad ettevõte C ja ringkonnaprokurör sisuliselt, et kohtuasjade jaotamist ja kohtukoosseisu muutmist käsitlevad õigusnormid on üksnes halduslikku ja tehnilist laadi normid, mille põhieesmärk on tagada töökoormuse õiglane jaotumine ja mis oma olemuselt ei saa kujutada endast välise mõju, st täidesaatva või seadusandliku võimu mõju avaldamise kanalit. Seetõttu ei tohiks sellised halduslikku ja tehnilist laadi normid kuuluda liidu õiguse kohaldamisalasse.

47. Sellega seoses on Euroopa Kohus juba sedastanud, et „on oluline, et kohtunikud oleksid kaitstud välise sekkumise või surve eest, mis võiks ohustada nende sõltumatust. Normid, mis reguleerivad kohtunike staatust ja tegevust kohtunikuametis, [peavad] võimaldama välistada […] ka kaudsema mõju vormid, mis võivad asjaomaste kohtunike otsuseid suunata, ning kõrvaldama seega mulje, et nad ei ole sõltumatud või erapooletud, mis võib nõrgendada usaldust, mida kohtud peavad õigussubjektidele demokraatlikus ühiskonnas ja õigusriigis sisendama“. [20]

48. Kahtlused, mida väljendas eelotsusetaotluse esitanud kohus, osutades tõsisele ohule, et kohtukoosseisudele kohtuasjade (ümber)määramist reguleerivate riigisiseste õigusnormide rikkumise eesmärk võib seisneda eelkõige selles, et võimaldada – asjaomaste kohtunike kokkuleppel – asendada konkreetses kohtuasjas või teatavat liiki kohtuasjades üks kohtunik teisega, on piisavad selleks, et mitte pidada kõnealuseid küsimusi pelgalt halduslikku ja tehnilist laadi küsimusteks, vaid küsimusteks, mida tuleb hinnata liidu õigusest tulenevate nõuete alusel, mis puudutavad seaduse alusel moodustatud sõltumatu ja erapooletu kohtu tagamist.

49. Kolmandaks väidavad ettevõte C ja ringkonnaprokurör sisuliselt, et sellise riigisisese õigusnormi kohaldamine, mis näeb ette menetluse tühisuse juhul, kui kohtukoosseis on seadusega vastuolus, [21] võib piirduda üksnes rikkumistega, mis on seotud kogu kohtuga, ent mitte konkreetsete kohtukoosseisudega.

50. Alustuseks tuleb märkida, nagu Euroopa Kohus sedastas kohtuotsuses Simpson ja HG, [22] et „vastavalt Euroopa Inimõiguste Kohtu [(edaspidi „EIK“)] väljakujunenud praktikale oli väljendi „seaduse alusel moodustatud kohus“ lisamine EIÕK[[23]] artikli 6 lõike 1 esimesse lausesse kantud eesmärgist […] tagada […] eelkõige õigusriigi [põhimõtte järgimine ja see ei] puuduta mitte üksnes kohtu enda eksisteerimise õiguslikku alust, vaid ka *kohtu koosseisu igas kohtuasjas* ning mis tahes muud riigisisest õigusnormi, mille järgimata jätmine muudab ühe või mitme kohtuniku osalemise asja läbivaatamisel õigusvastaseks, ja mille hulka kuuluvad iseäranis vastava kohtu liikmete sõltumatust ja erapooletust puudutavad sätted“. Seega on niisugused õigusnormid, nagu on kõne all põhikohtuasjas, mis käsitlevad kohtuasja (ümber)määramist ettekandja-kohtunikule, ilmselgelt olulised seaduse alusel moodustatud sõltumatu ja erapooletu kohtu tagamise nõude täitmise kontrollimise seisukohast.

[20] 18. mai 2021. aasta kohtuotsus Asociația „Forumul Judecătorilor din România“ jt (C-83/19, C-127/19, C-195/19, C-291/19, C-355/19 ja C-397/19, EU:C:2021:393, punkt 197 ja seal viidatud kohtupraktika).

[21] Nagu tsiviilkohtumenetluse seadustiku artikli 379 punkt 4.

[22] 26. märtsi 2020. aasta kohtuotsus Simpson *vs.* nõukogu ja HG *vs.* komisjon (uuesti läbivaatamine) (C-542/18 RX-II ja C-543/18 RX-II, EU:C:2020:232, edaspidi „kohtuotsus Simpson ja HG“, punkt 73 ja seal viidatud kohtupraktika). Kohtujuristi kursiiv.

[23] Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon, allkirjastatud 4. novembril 1950 Roomas („EIÕK“).

51. Seega, nagu Poola valitsus kohtuistungil väitis, peaksid kohtunikele kohtuasjade määramist ja kohtukoosseisude muutmist käsitlevad liikmesriigi õigusnormid olema kooskõlas ELL artikli 19 lõike 1 teisest lõigust tuleneva nõudega tagada sõltumatu ja erapooletu kohus, seda enam siis, kui nendega kaasnevad liikmesriigi õigusnormid, mille kohaselt teise astme kohus ei saa kontrollida esimeses kohtuastmes kohtuasjade (ümber)määramisel toime pandud väidetavaid rikkumisi.

2. Kahe küsimuse ühine analüüs

52. Kahe eelotsuse küsimusega, mida on asjakohane analüüsida ühiselt, palub eelotsusetaotluse esitanud kohus sisuliselt Euroopa Kohtul hinnata kumulatiivset mõju, mis kaasneb kohtuasja ettekandja-kohtunikule (ümber)määramist reguleerivate õigusnormide õigusvastase kohaldamisega ja sellega seotud õiguskaitsevahendi puudumisega, ning selle kumulatiivse mõju vastavust liidu õigusele, eelkõige ELL artikli 19 lõike 1 teisele lõigule, tõlgendatuna kooskõlas ELL artikliga 2 ja võttes arvesse harta artiklit 47.

53. Eelotsuse küsimuste analüüsimisel a) hindan, kas nõue tagada seaduse alusel moodustatud sõltumatu ja erapooletu kohus hõlmab õigusnorme, mis reguleerivad kohtuasjade (ümber)määramist kohtunikele; b) käsitlen küsimust, kas liidu õigusest tulenev nõue, et seaduse alusel moodustatud sõltumatu ja erapooletu kohus peab tagama „ tulemusliku õiguskaitse liidu õigusega hõlmatud valdkondades“, on käesolevas kohtuasjas kohaldatav; c) käsitlen kriteeriumi, mida kohaldada selle hindamisel, kas kohtuasjade õigusvastane (ümber)määramine kohtunikele võib ohustada seaduse alusel moodustatud sõltumatus ja erapooletus kohtus tulemusliku õiguskaitse tagamise nõude täitmist ning kas see peaks kaasa tooma esimeses kohtuastmes toimunud menetluse tühistamise; ning lõpuks d) käsitlen Euroopa Kohtu otsuse komisjon *vs.* Poola (kohtunike sõltumatus ja eraelu) [24] mõju käesolevale kohtuasjale.

a) Nõue tagada seaduse alusel moodustatud sõltumatu ja erapooletu kohus hõlmab õigusnorme, mis reguleerivad kohtuasjade (ümber)määramist kohtunikele

54. Alustuseks on oluline tuletada meelde olemasolevaid seaduse alusel moodustatud sõltumatu ja erapooletu kohtu tagamist käsitlevaid rahvusvahelisi suuniseid ja kohtulahendeid niivõrd, kuivõrd need puudutavad kohtuasjade (ümber)määramise süsteeme. Kohtukoosseisude määramist ja muutmist käsitlevaid riigisiseseid õigusnorme on juba analüüsinud eelkõige Veneetsia komisjon [25] ja EIK.

55. Oma 16. märtsi 2010. aasta aruandes [26] esitas Veneetsia komisjon teatavad standardid, millele riigid peaksid vastama. Muu hulgas soovitatakse aruandes, et kohtunikele kohtuasjade (ümber)määramisel kohaldataks seadusega kehtestatud objektiivseid ja läbipaistvaid kriteeriume. Samuti rõhutab Veneetsia komisjon, et seaduse alusel moodustatud kohtu mõiste hõlmab riigisiseseid õigusnorme, millega kohtu kui terviku kõrval tagatakse ka iga üksiku kohtuniku sõltumatus ja erapooletus. [27] Minu arvates ei hõlma see nõue üksnes kõnealuseid õigusnorme kui selliseid, vaid laieneb vältimatult ka nende kohaldamisele, mis peab samuti toimuma objektiivsel ja läbipaistval – mittemeelevaldsel – viisil.

[24] 5. juuni 2023. aasta kohtuotsus (C-204/21, EU:C:2023:442; edaspidi „kohtuotsus komisjon *vs.* Poola (kohtunike sõltumatus ja eraelu)“).

[25] Veneetsia komisjon, ametliku nimega Euroopa Nõukogu komisjon „Demokraatia õiguse kaudu“, on Euroopa Nõukogu nõuandev organ.

[26] Aruanne „Report on the Independence of the Judicial System“, I osa „The Independence of Judges“, mille Veneetsia komisjon võttis vastu oma 82. täiskogu istungil Veneetsias 12.–13. märtsil 2010, punkt 81 ja punkti 82 alapunkt 16.

[27] *Ibid.*, punktid 77 ja 79.

56. Lisaks tuleneb EIK praktikast, et menetlusosalise kahtlused kohtuniku sõltumatuse ja erapooletuse suhtes on õigustatud, kui riigisiseses õiguses *ei ole ette nähtud piisavaid menetluslikke tagatisi kohtunike mõjutamise vältimiseks*.[28]

57. Selline õigusraamistik puudus kohtuasjas Miracle Europe Kft *vs*. Ungari käsitletud olukorras, kus kohtunikul, kes määras kohtuasju teistele kohtunikele, oli ulatuslik kaalutlusõigus. Selles kohtuotsuses[29] tuvastas EIK, et kaalutlusõiguse alusel kohtuasja ümbermääramise tõttu ei olnud asjaomase kohtu näol tegemist seaduse alusel moodustatud kohtuga, ja otsustas seetõttu, et rikutud oli EIÕK artikli 6 lõikes 1 ette nähtud õigust õiglasele kohtulikule arutamisele. Need EIK järeldused toovad esile, kui oluline on tagada, et kohtuasjade (ümber)määramine kohtunikele toimuks rangelt seadust järgides ning objektiivselt ja läbipaistvalt.[30]

58. Lähtuda võib ka Euroopa Kohtu senisest praktikast.

59. Kohtuotsuses komisjon *vs*. Poola (kohtunike distsiplinaarkord)[31] võttis Euroopa Kohus eelkõige seisukoha riigisiseste õigusnormide kohta, mis annavad Sąd Najwyższy (kõrgeim kohus) distsiplinaarkolleegiumi esimehele *kaalutlusõiguse määrata* distsiplinaarkohus, kellel on territoriaalne pädevus lahendada üldkohtu kohtuniku suhtes toimuvat distsiplinaarasja, *ilma et kriteeriume, mis peavad selliseks määramiseks täidetud olema, oleks kohaldatavates õigusnormides täpsustatud*.

60. Euroopa Kohtu sedastuse kohaselt „võib selliste kriteeriumide puudumisel niisugust pädevust kasutada muu hulgas teatud juhtumite suunamiseks teatud kohtunikele, vältides nende jagamist teistele kohtunikele, või ka selleks, et avaldada survet sel viisil määratud kohtunikele“.[32]

61. Leian, et need järeldused, kui pidada nende hindamisel silmas õigusriigi põhimõtet, ei ole asjakohased mitte ainult siis, kui seaduses ei ole sätestatud kohtuasjade kohtunikele (ümber)määramise kriteeriume, vaid ka siis, kui sellised kriteeriumid on seaduses küll sätestatud, kuid – kohtuliku kontrolli puudumisel – neid kas ei kohaldata üldse või neid ei kohaldata objektiivselt ja läbipaistvalt, kuna sellistes olukordades võivad tekkida sarnased negatiivsed tagajärjed.

62. Eeltoodud kaalutlustest johtub, et seaduse alusel moodustatud sõltumatu ja erapooletu kohtu tagamise nõue, mis tuleneb ELL artikli 19 lõike 1 teisest lõigust, tõlgendatuna kooskõlas ELL artiklis 2 sätestatud õigusriigi põhimõttega, eeldab seda, et kui liikmesriik on kehtestanud kohtuasjade kohtunikele (ümber)määramist reguleerivad õigusnormid, peavad need õigusnormid olema tulemuslikud ning neid tuleb kohaldada objektiivselt ja läbipaistvalt.

[28] Vt Sillen, J., „The concept of „internal judicial independence“ in the case law of the European Court of Human Rights“, *European Constitutional Law Review*, nr 15, 2019, lk 121, kus on toodud arvukalt viiteid EIK asjakohasele praktikale.

[29] EIK 12. jaanuari 2016. aasta otsus CE:ECHR:2016:0112JUD005777413, edaspidi „kohtuotsus Miracle Europe“, punkt 58.

[30] Õiguskirjanduses on selgitatud, et kui kohtuasi on kohtunikule kord juba määratud, ei saa seda põhimõtteliselt määrata teisele kohtunikule või kohtule ilma viimase nõusolekuta, välja arvatud juhul, kui ümbermääramine on põhjendatud korrakohase õigusemõistmise vajadusega, näiteks juhul, kui kohtunik või koda, kus on vaja lahendada kohtuasju tavalisest kiiremini (näiteks perekonna- või kriminaalasjades), seisab silmitsi ettenägematute asjaoludega, mis võivad menetluse kestust märkimisväärselt pikendada, kahjustades menetlusosaliste huve (Adam, S., „Good administration of justice from an EU law perspective: striking balance between disciplinary liability and judicial independence“ väljaandes Adam, S., Derveaux, I., Grasso, I., ja Vaz Ventura, F. (toim), *The Rule of law and good administration of justice in the digital era*, Bruylant, 2024, lk 158).

[31] 15. juuli 2021. aasta kohtuotsus komisjon *vs*. Poola (kohtunike distsiplinaarkord) (C-791/19, EU:C:2021:596, edaspidi „kohtuotsus komisjon *vs*. Poola (kohtunike distsiplinaarkord)“, punkt 172).

[32] *Ibid*., punkt 173.

b) ELL artikli 19 lõike 1 teine lõik, mille kohaselt on sõnaselgelt nõutav „tulemuslik õiguskaitse“ „liidu õigusega hõlmatud valdkondades“, on käesolevas kohtuasjas kohaldatav

63. Euroopa Kohtu praktika kohaselt „on liikmesriikidel kohustus näha ette õiguskaitsevahendite ja menetluste süsteem, mis tagab tõhusa kohtuliku kontrolli [liidu õigusega hõlmatud] valdkondades“.[33] See peegeldab ELL artikli 19 lõike 1 teise lõigu selget sõnastust.

64. Sellise süsteemi kehtestamisel on liikmesriigid kohustatud tagama liidu õiguse üldpõhimõtteks oleva tulemusliku õiguskaitse põhimõtte täieliku toime. Sellega seoses on Euroopa Kohus sedastanud, et „ELL artikli 19 lõike 1 teine lõik [on] ELL artiklis 2 nimetatud õigusriigi väärtuse konkreetne väljendus ja kohustab liikmesriike sätestama õiguskaitsevahendite ja menetluste süsteemi, millega õigussubjektidele on tagatud õigus tõhusale kohtulikule kaitsele kõigis liidu õigusega hõlmatud valdkondades, ning ELL artikli 19 lõike 1 teises lõigus osutatud tõhusa kohtuliku kaitse põhimõte on liidu õiguse üldpõhimõte, mis nüüdseks on sätestatud harta artiklis 47.[34]

65. Minu eespool esitatud analüüsist (käesoleva ettepaneku punktid 54–62), Euroopa Liidu lepingu sõnastusest ja Euroopa Kohtu praktikast (käesoleva ettepaneku punktid 63 ja 64) tuleneb, et olukorras, kus ELL artikli 19 lõike 1 teise lõigu kohaselt nõutav kohtu sõltumatus ja erapooletus on seatud kahtluse alla, kuna kohtuasja (ümber)määramisel kohtunikule on rikutud õigusnorme, on selleks, et tagada seaduse alusel moodustatud sõltumatu ja erapooletu kohtu tagamise nõude tulemuslik kohaldamine, vajalik õigus tõhusale õiguskaitsevahendile ja kohtu pädevus seda õigust jõustada, et sellist väidetavat õigusnormide rikkumist kontrollida.

66. Näib, et käesoleval juhul on kohtuasjade (ümber)määramist reguleerivate õigusnormide kohtulik kontroll apellatsioonimenetluses liikmesriigi õigusnormiga[35] tervikuna keelatud. Seetõttu tuleb hinnata, kas ELL artikli 19 lõike 1 teine lõik – tõlgendatuna kooskõlas ELL artikliga 2, kuivõrd selles on sätestatud õigusriigi põhimõte, ja võttes nõuetekohaselt arvesse harta artiklit 47, mis kajastab õigust tõhusale õiguskaitsevahendile kui ELi õiguse üldpõhimõtet – välistab sellise riigisisese õigusnormi kohaldamise kohtuasjade õigusvastase (ümber)määramise korral, kuna see on ELL artikli 19 lõike 1 teise lõiguga vastuolus.

67. Selle keeluga näib liikmesriigi seadusandja olevat absoluutsel moel otsustanud, et apellatsioonimenetluses ei saa kontrollida ühtegi õigusnormide rikkumist, mis on seotud kohtuasjade (ümber)määramisega esimeses kohtuastmes, kuigi – nagu eelotsusetaotluse esitanud kohus oma eelotsusetaotluses osutab – ei ole võimalik välistada, et asjaomased rikkumised kujutavad endast kohtukoosseisu sõltumatuse või erapooletuse olulise kahjustamise ohtu. Arvestades liikmesriikide kohtutele liidu õiguskorras ja eelkõige õigusriigi tagamises antud rolli, peavad need kohtud alati olema tajutavad sõltumatute ja erapooletutena. See tähendab vältimatult, et juhul, kui liikmesriigi teise astme kohtu poole pöördutakse põhjusel, et on piisavalt alust kahelda esimese astme kohtu sõltumatuses ja erapooletuses (nagu põhikohtuasja puhul esmapilgul ilmneb), peab kohtulikku kontrolli soovivale poolele olema kättesaadav tõhus õiguskaitsevahend.

[33] 27. veebruari 2018. aasta kohtuotsus Associação Sindical dos Juízes Portugueses (C-64/16, EU:C:2018:117, punkt 34).

[34] Kohtuotsus komisjon *vs.* Poola (kohtunike sõltumatus ja eraelu), punktid 269 ja 286.

[35] Üldkohtute korralduse seaduse artikli 55 lõige 4.

68. Seetõttu on õiguskaitsevahendite absoluutne keelamine sellises olukorras minu arvates vastuolus ELL artikli 19 lõike 1 teise lõiguga, mille kohaselt peavad liikmesriigid oma kohtutes nägema ette „tulemusliku õiguskaitse tagamiseks vajaliku kaebeõiguse liidu õigusega hõlmatud valdkondades“. Tõepoolest piisab selle sätte kohaldamiseks ainuüksi asjaolust, et liikmesriigi kohtusse *võidakse* pöörduda liidu õiguse tõlgendamiseks ja kohaldamiseks. [36]

69. Käesoleval juhul on eelotsusetaotluse esitanud kohus lisaks kohtuasjade kohtunikele (ümber)määramist reguleerivate õigusnormide „jämedale rikkumisele“ tuvastanud, et seda rikkumist raskendab õiguskaitsevahendi kasutamise keeld. Nende kahe asjaolu kumulatiivne mõju võib õigussubjektides tekitada põhjendatud kahtlusi selle suhtes, kas esimese astme kohus on väljaspool sisemise või välise mõju haardeulatust ja kas ta on vastanduvaid huvisid arvestades neutraalne. Sellised kahtlused võivad – nagu märkis eelotsusetaotluse esitanud kohus – viia selleni, et see kohus ei tundu olevat sõltumatu või erapooletu, ning see võib nõrgendada usaldust, mida kohtud peavad demokraatlikus ühiskonnas ja õigusriigis õigussubjektidele sisendama. [37]

70. Lisaks oleks kohtuasjade (ümber)määramist reguleerivate õigusnormide järgimise suhtes apellatsioonimenetluses kohtuliku kontrolli kohaldamise absoluutne keeld vastuolus ka selle põhimõtte põhiolemusega, mille kohaselt õigusemõistmine ei pea üksnes olema aus, vaid see peab ka näima aus.

c) Kriteerium, mille alusel hinnata kohtunikele kohtuasjade (ümber)määramisel toimunud rikkumisi, mis võivad ohustada seaduse alusel moodustatud sõltumatus ja erapooletus kohtus tulemusliku õiguskaitse tagamise nõude täitmist

71. Euroopa Kohtu praktikast võib järeldada, et iga õigusnormide rikkumine ei pruugi anda alust esimese astme kohtu menetluse tühiseks tunnistamiseks teise astme kohtu poolt ning et õigusnormide rikkumistega, millel ei ole olulisi tagajärgi tõhusa õiguskaitsevahendi olemasolule, ei pruugi kaasneda tühiseks tunnistamist. [38]

72. Iga ja igasugune õigusnormide rikkumine, mis on toime pandud kohtuasja määramisel kohtukoosseisule või selle ümbermääramisel teisele kohtukoosseisule, ei tähenda tõepoolest iseenesest ELL artikli 19 lõike 1 teise lõigu rikkumist ega pea seega kuuluma kohtulikule kontrollimisele apellatsioonimenetluse raames.

73. Näiteks, nagu komisjon kohtuistungil märkis, asenduskohtunike tabeli ebakorrektne koostamine või selles olevate nimede ebakorrektne järjestamine (näiteks mitte tähestikulises järjekorras, vaid sünnikuupäeva alusel) näib esmapilgul olevat teisejärguline. Sellised rikkumised ei kahjusta põhimõtteliselt liikmesriigi kohtusüsteemi toimimist ega sõltumatuse ja erapooletuse tagamist ELL artikli 19 lõike 1 teise lõigu tähenduses. Selle artikli eesmärk on hõlmata ainult teatava raskusastmega ja/või süsteemset laadi probleeme, millele liikmesriigi õigussüsteem tõenäoliselt ei paku piisavat lahendust. [39]

[36] Vt Prechal, S., „Article 19 TEU and national courts: A new role for the principle of effective judicial protection?“, teoses Bonelli, M., Eliantonio, M., ja Gentile, G. (toim), *Article 47 of the EU Charter and Effective Judicial Protection, Volume 1: The Court of Justice's Perspective*, Oxford, 2022, lk 23.

[37] Vt analoogia alusel kohtuotsus komisjon *vs*. Poola (kohtunike distsiplinaarkord), punkt 112.

[38] Vt analoogia alusel kohtuotsus Simpson ja HG, punktid 75–80.

[39] Vt kohtujurist Bobeki ettepanek liidetud kohtuasjades Prokuratura Rejonowa w Mińsku Mazowieckim jt (C-748/19–C-754/19, EU:C:2021:403, punkt 143 jj). Vt ka kohtujurist Tanchevi ettepanek kohtuasjas komisjon *vs*. Poola (üldkohtute sõltumatus) (C-192/18, EU:C:2019:529, punkt 115) ning liidetud kohtuasjades Miasto Łowicz ja Prokuratur Generalny (C-558/18 ja C-563/18, EU:C:2019:775, punkt 125); vt ka kohtujurist Rantose ettepanek, millele ma viitasin käesoleva ettepaneku 12. joonealuses märkuses.

74. Sellega seoses võib esile tuua, et EIK praktikas käsitletakse õigusnormide rikkumise raskusastet, mis võib tähendada, et rikutud on õigust „seaduse alusel moodustatud kohtule“, nn lävendikriteeriumi alusel.[40] Kohtuotsuses Miracle Europe viitab EIK kohaldatava riigisisese õiguse „jämedale rikkumisele“. Nagu eespool märgitud, kujutavad õigussubjektidele liidu õigusest tulenevate õiguste tulemusliku kohtuliku kaitse põhimõte, millele on viidatud ELL artikli 19 lõike 1 teises lõigus, ning seega ka kohtute sõltumatuse ja erapooletuse tagamise nõue endast liidu õiguse üldpõhimõtet, mis tuleneb liikmesriikide ühistest põhiseaduslikest tavadest ja mida nüüd on kinnitatud harta artiklis 47.[41] Tuleks meenutada, et harta artikli 52 lõike 3 eesmärk on tagada vajalik kooskõla hartas sisalduvate õiguste ja nendele vastavate õiguste vahel, mis on tagatud EIÕKga, ilma et sellega kahjustataks liidu õiguse ja Euroopa Liidu Kohtu sõltumatust. Seega tuleb harta tõlgendamisel EIÕK vastavaid õigusi minimaalse kaitsetasemena arvesse võtta.[42] Niisugune kooskõlaline tõlgendamine on äärmiselt oluline selle mõistmisel, mis kujutab endast seaduse alusel moodustatud sõltumatus ja erapooletus kohtus tulemusliku õiguskaitse tagamise nõude rikkumist.

75. Seetõttu peaks kriteerium minu arvates olema range ning üksnes väited kohtuasjade kohtunikele (ümber)määramist reguleerivate kohaldatavate riigisiseste õigusnormide „jämeda rikkumise“ kohta peaksid andma õiguse kohtulikule läbivaatamisele apellatsioonimenetluse raames vastavalt ELL artikli 19 lõike 1 teisele lõigule, tõlgendatuna kooskõlas ELL artikliga 2 ja harta artikliga 47, kuna ainult selline rikkumine võib seada kahtluse alla liikmesriigi kohtu sõltumatuse ja erapooletuse.

76. Selliste väidete üle peab otsustama eelotsusetaotluse esitanud kohus, võttes arvesse järgmisi kaalutlusi. Minu arvates võib kohtuotsusest Simpson ja HG järeldada, et kui õigusnormide rikkumine on oluline ja raske, jätab see mulje, et teised institutsioonid on oma kaalutlusõigust kuritarvitanud, ohustades konkreetse protsessi tulemuse ausameelsust, mis tekitab menetlusosalistes ja õigussubjektides põhjendatud kahtluse ettekandja-kohtuniku või kohtu sõltumatuse suhtes.

77. Seega peab eelotsusetaotluse esitanud kohus kindlaks tegema õigusnormide rikkumise laadi ja raskuse ning hindama, kas kohtuasja (ümber)määramisel esimeses kohtuastmes järgiti kohaldatavat riigisisest õigust ning nõuet tagada tulemuslik õiguskaitse seaduse alusel moodustatud sõltumatus ja erapooletus kohtus, vastavalt ELL artikli 19 lõike 1 teisele lõigule, tõlgendades seda kooskõlas ELL artikliga 2 ja võttes asjakohaselt arvesse harta artiklit 47. Hindamisel peab eelotsusetaotluse esitanud kohus võtma arvesse kõiki asjasse puutuvaid asjaolusid. Ta ei peaks kontrollima mitte ainult kohtukoosseisu muutmise kooskõla *riigisisese õigusega*, vaid muu hulgas analüüsima ka muutmise *asjaolusid* ja küsimust, kas muutmine põhines meelevaldsetel kaalutlustel.

78. Sellise hindamise läbiviimisel peaks eelotsusetaotluse esitanud kohus meeles pidama, et – nagu tuleneb Euroopa Kohtu praktikast – „ELL artikli 19 lõike 1 teisest lõigust tuleneval kohtute sõltumatuse nõudel on kaks aspekti. Esimene […] [aspekt on] väline […] [ning] teine, *sisemine* aspekt on seotud erapooletuse mõistega ja selle eesmärk on võrdse distantsi säilitamine

[40] Vt EIK 1. detsembri 2020. aasta otsus Guðmundur Andri Ástráðsson *vs.* Island, CE:ECHR:2020:1201JUD002637418, punktid 235–290.

[41] Kohtuotsus komisjon *vs.* Poola (kohtunike distsiplinaarkord), punkt 52.

[42] 6. oktoobri 2020. aasta kohtuotsus La Quadrature du Net jt (C-511/18, C-512/18 ja C-520/18, EU:C:2020:791, punkt 124 ja seal viidatud kohtupraktika).

menetlusosaliste ning huvidega, mis neist igaühel on menetluse eseme vastu. See aspekt *nõuab objektiivseks jäämist ning muu huvi puudumist kohtuasja tulemuse vastu peale õigusnormi kohaldamise*“.[43]

79. Minu meelest moodustavad need kaks aspekti – väline ja sisemine – kriteeriumi, mille alusel teha kindlaks, kas esimeses kohtuastmes kohtuasja ettekandja-kohtunikule (ümber)määramise konkreetsete asjaolude laadist ja raskusastmest tuleneb reaalne oht, et a) *teised isikud või kohtusüsteemisisesed haldusorganid* võisid kasutada põhjendamatut kaalutlusõigust, kahjustades *kohtuasjade kohtunikele (ümber)määramise tulemuse ausameelsust*, ning b) sellise (ümber)määramise tulemus võib seada kahtluse alla objektiivsuse ja „muu huvi puudumise kohtuasja tulemuse vastu“ ning seega tekitada õigussubjektides põhjendatud kahtluse asjaomaste kohtunike sõltumatuse ja erapooletuse suhtes.

80. Sellest järeldub, et eelotsusetaotluse esitanud kohtu ülesanne on kõiki asjasse puutuvaid asjaolusid arvesse võttes otsustada, kas kohtuasjade (ümber)määramist reguleerivate riigisiseste õigusnormide õigusvastane kohaldamine põhikohtuasjas käsitletaval juhul on a) selline, et sellega rikuti nõuet tagada seaduse alusel moodustatud sõltumatu ja erapooletu kohus, mis tähendab, et b) esimese astme menetlus tuleb tunnistada tühiseks, et tagada tulemuslik õiguskaitse liidu õigusega hõlmatud valdkondades.

d) Euroopa Kohtu otsuse komisjon vs. *Poola (kohtunike sõltumatus ja eraelu puutumatus) mõju*

81. 5. juunil 2023 – pärast eelotsusetaotluse esitamist käesolevas kohtuasjas – oli Euroopa Kohtul võimalus otsustada, et üldkohtute korralduse seaduse artikli 55 lõige 4 (seesama õigusnorm, mis on kõne all põhikohtuasjas) on vastuolus ELL artikli 19 lõike 1 teise lõiguga, tõlgendatuna koostoimes harta artikliga 47.

82. Nimelt leidis Euroopa Kohus kohtuotsuses komisjon *vs.* Poola (kohtunike sõltumatus ja eraelu puutumatus),[44] et see vastuolu tuleneb asjaolust, et üldkohtute korralduse seaduse artikli 55 lõikes 4 on sätestatud keelud, mida võidakse kohaldada üldisemalt, olenemata menetlusosalise võimalikest vastuväidetest sellel alusel, et riigisisesed õigusnormid, mis puudutavad kas kohtuasjade jaotamist või kohtukoosseisude moodustamist või muutmist või nende õigusnormide kohaldamist, on vastuolus liidu õiguse nõuetega, mis tulenevad õigusest sõltumatule ja erapooletule seaduse alusel moodustatud kohtule.

83. Tulenevalt sellest kohtuotsusest, milles leiti, et üldkohtute korralduse seaduse artikli 55 lõige 4 on vastuolus ELL artikli 19 lõike 1 teise lõiguga, tõlgendatuna koostoimes harta artikliga 47, peavad Poola kohtud seetõttu jätma nimetatud artikli 55 lõike 4 kohaldamata,[45] kuni Poola seadusandja on selle kooskõlas ELTL artikli 260 lõikega 1 ja lojaalse koostöö põhimõttega (ELL artikli 4 lõige 3) kehtetuks tunnistanud[46]. Nagu nähtub Euroopa Kohtu praktikast, tuleneb see nõue liidu õiguse esimuse põhimõttest, mille kohaselt on „liikmesriigi kohus […] kohustatud […]

[43] Kohtuotsus RS, punkt 41; kohtujuristi kursiiv.

[44] Punktid 226 ja 227.

[45] Vt ka 13. juuli 2023. aasta kohtuotsus YP jt (kohtuniku puutumatuse äravõtmine ja kohtuniku ajutiselt teenistusest kõrvaldamine) (C-615/20 ja C-671/20, EU:C:2023:562, punktid 61–64 ja seal viidatud kohtupraktika). Vt ka kohtuotsus komisjon *vs.* Poola (kohtunike sõltumatus ja eraelu), punkt 271.

[46] Kohtuistungil selgus, et 7. märtsi 2024. aasta seisuga ei olnud seda sätet veel kehtetuks tunnistatud.

jätma omal algatusel kohaldamata riigisisese õigusnormi või praktika, mis on vastuolus vahetut õigusmõju omava liidu õigusnormiga“.[47] Väljakujunenud kohtupraktika kohaselt on ELL artikli 19 lõike 1 teisel lõigul selline õigusmõju.[48]

84. Eeltoodust tuleneb, et Poola kohtutel on nüüd (vastavalt kohtuotsusele komisjon *vs.* Poola (kohtunike sõltumatus ja eraelu puutumatus)) kohustus mitte kohaldada üldkohtute korralduse seaduse artikli 55 lõiget 4 ja seega võivad nad käesolevas kohtuasjas kohaldada tsiviilkohtumenetluse seadustiku artikli 379 punkti 4 ja/või mis tahes kohaldatavat riigisisest õigusnormi, selleks et kontrollida, kas esimeses kohtuastmes on kohtuasi ettekandja-kohtunikule (ümber) määratud nõuetekohaselt, st kooskõlas kohaldatavate riigisiseste õigusnormidega ning seaduse alusel moodustatud sõltumatu ja erapooletu kohtu nõudega, tagades seega tulemusliku õiguskaitse, mis on ette nähtud ELL artikli 19 lõike 1 teises lõigus, tõlgendatuna kooskõlas ELL artikliga 2 ja võetuna asjakohaselt arvesse harta artiklit 47.

V. Ettepanek

85. Teen Euroopa Kohtule ettepaneku vastata Sąd Apelacyjny w Warszawie (Varssavi apellatsioonikohus, Poola) eelotsuse küsimustele järgmiselt:

ELL artikli 19 lõike 1 teist lõiku, tõlgendades seda kooskõlas ELL artikliga 2 ja võttes asjakohaselt arvesse harta artiklit 47,

tuleb tõlgendada nii, et sellega on vastuolus riigisisene õigusnorm, mis sisaldab absoluutset keeldu kasutada õiguskaitsevahendit kohtuasjade kohtunikele (ümber)määramist reguleerivate riigisiseste õigusnormide rikkumise korral, kui sellisest rikkumisest tuleneb reaalne oht, et a) teised isikud või kohtusüsteemisisesed haldusorganid võisid kasutada põhjendamatut kaalutlusõigust, kahjustades kohtuasjade kohtunikele (ümber)määramise tulemuse ausameelsust, ning b) sellise (ümber)määramise tulemus võib seada kahtluse alla objektiivsuse ja muu huvi puudumise kohtuasja tulemuse vastu peale õigusnormi kohaldamise ning seega tekitada õigussubjektides põhjendatud kahtluse asjaomaste kohtunike sõltumatuse ja erapooletuse suhtes.

Eelotsusetaotluse esitanud kohtu ülesanne on jätta selline riigisisene õigusnorm kohaldamata ja kohaldada tsiviilkohtumenetluse seadustiku artikli 379 punkti 4 ja/või mis tahes kohaldatavat riigisisest õigusnormi, selleks et analüüsida kõiki asjasse puutuvaid asjaolusid arvesse võttes, kas kohtuasjade (ümber)määramist reguleerivate riigisiseste õigusnormide õigusvastane kohaldamine on laadilt ja raskusastmelt selline, et sellega rikuti nõuet tagada seaduse alusel moodustatud sõltumatu ja erapooletu kohus ning et see õigustab esimeses kohtuastmes toimunud menetluse tühiseks tunnistamist, et tagada tulemuslik õiguskaitse liidu õigusega hõlmatud valdkondades.

[47] Kohtuotsus komisjon *vs.* Poola (kohtunike sõltumatus ja eraelu puutumatus), punkt 228 ja seal viidatud kohtupraktika.

[48] *Ibid.*, punkt 78 ja seal viidatud kohtupraktika.